

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

УДК 94(477) "1919/1920"

Швидченко Т. М.
здобувач кафедри давньої та нової історії України,
історичного факультету, Київський національний
університет ім. Тараса Шевченка
(Україна, Київ), Shvydchenko_t@ukr.net

ЗНАЧЕННЯ ПЕРШОГО ЗИМОВОГО ПОХОДУ АРМІЇ УНР 1919-1920 РР.

У статті розглянуто головні етапи завершення Першого Зимового походу армії Української Народної Республіки та проаналізовано його значення в контексті національно-визвольної боротьби 1917-1921 років.

Ключові слова: Перший Зимовий похід, армія Української Народної Республіки, Українська Галицька Армія, Добровольча армія, українська революція 1917-1921.

Перший Зимовий похід почався 6 грудня 1919 року, головним завданням якого було збереження дієвої української армії. Військові частини УНР упродовж грудня 1919 – січня 1920 рр. успішно маневрували з боями у запіллі Добровольчої армії. Війська рухалися швидко, окремими групами, завдяки чому могли звільняти одночасно по декілька населених пунктів. Сприятливою обставиною просування українських військ в запіллі Добровольчої армії було й те, що частини Української Галицької Армії, які входили до складу військ Денікіна, лояльно ставилися до армії УНР [1, с. XXIX].

Масовий відступ білогвардійців почався з середини грудня 1919 року. 15 грудня вони залишили Гайсин. Українська армія опинилася між двома фронтами – білогвардійським (пролягав на лінії Бірауля – Ольвіополь (Голта) – Знаменка) і більшовицьким (на лінії Фастів – Козятин), територія, звільнена від будь-якої влади мала відстань у 200 верств [2, с. 266].

24 грудня 1919 року був укладений Вінницький договір, в якому йшлося про акт злуки Наддніпрянської та Галицької армій під керівництвом М. Омеляновича-Павленка. Але ця угода не була здійснена, бо через потужний наступ Червоної армії війська УНР рушили на схід, до Дніпра, а УГА опинилася у смузі між більшовицькою та Добровольчою арміями. В січні 1920 року, в Одесі знаходилося біля 20 тисяч українських вояків, більша частина з яких були бійцями ГА. [3, с. 123]. Утворений незабаром Ревком Галицької армії 1 січня 1920 року підписав акт про перехід її на бік більшовиків.

21 січня 1920 року в с. Гусівці на Єлисаветградщині відбулася нарада командуючих українськими дивізіями, на якій ухвалили, що армія УНР припиняє боротьбу з білогвардійцями і розгортає похід проти Червоної армії [2, с. 128]. Було вирішено, що через близьку присутність більшовиків, відділи армії УНР з 22 січня по 15 лютого просуватимуться по запіллі Червоної армії й об'єднаються в районі між Чигирином та Черкасами.

В подальшому поході українська армія поділилася на дві колони – північну (в складі Київської та Волинської дивізій, під командуванням Ю. Тютюнника і південну (в складі Запорізької дивізії, 3-го кінного полку та штабу армії, під проводом М. Омеляновича-Павленка).

За два місяці рейду війська УНР не мали жодної конкретної допомоги чи звістки від свого уряду. В доповіді на ім'я Головного Отамана від 15 лютого 1920 року, М. Омелянович-Павленко зазначав: "Повна невідомість про наш Уряд, його віддаленість від армії робить на армію дуже тяжке враження, чим користуються наші вороги і розповсюджують провокаційні чутки про Уряд, хочь наше військо не звертає уваги на це, але все таки єсть і легкодухі, у котрих у душі вже закрадається сумнів" [1, с. 105-107].

Під час рейду Північної групи Київська і Волинська дивізії, відрізани від армії, захопили міста Смілу і Черкаси [2, с. 169]. 11 лютого 1920 року Південна група з'єдналася з армією в районі Медведівки (біля Чигирина). Об'єднані війська перейшли на Лівобережжя, де вони захопили Золотоношу і рушили в бік Лубен, Хорола і Кременчука.

12 лютого 1920 року війська УНР переходять на Лівобережну Україну, де займають Черкаси та Золотоношу. Там вони розгорнули широку агітаційну діяльність, в результаті якої селяни довідувалися про існування армії УНР і часто припиняли постачати продовольством війська Червоної Армії [2, с. 170].

16 лютого українські частини залишили Лівобережжя й вирушили на захід. Перед керівництвом армії постала дилема – що робити далі. Було два варіанти – перейти річку Буг і прорватися до поляків, або зв'язатися з таємною Начальною Командою УГА і не переходячи Бугу розпочати більш активні дії проти більшовиків. На противагу першому варіанту було те, що вони не мали ніяких відомостей про ставлення польської армії до українських військ. Тобто для військ УНР існувала загроза потрапити під роззброєння й бути інтернованими. Другий варіант теж був небезпечним, бо попри те, що ставлення Галицької армії до частин армії УНР було позитивним, існував ризик бути розбитими більшовицькими силами [2, с. 173].

Командування військ УНР остаточно залишило ідею про прорив на захід після того, як їм стало відомо про рух Чотирнадцятої російської армії з півдня на польський фронт. Українська армія продовжила боротьбу в запіллі на території Правобережжя.

Під час війни з Червоною Армією, військові підрозділи УНР в повній мірі почали використовувати партизанські методи боротьби з ворогом. У цьому їм активно допомагало місцеве населення – відбувалася тісна співпраця з повстанськими загонами а також з селянами, які постачали українське військо продовольством, допомагали у розвідці тощо. Всі

пересування військових частин проводилися за допомогою провідників, які були простими селянами. Вони йшли на 5-10 кроків попереду колони й штабу з прапором. Мапами та компасами не користувалися [4, с. 272].

Але загалом становище армії УНР Першого Зимового походу на початку весни 1920 року погіршується. Загальне виснаження вояків, відсутність нормального одягу та достатньої кількості медикаментів сформувало сприятливі умови для поширення хвороб. У цей час в армії виникло два погляди на подальшу боротьбу. Частина командирів дивізій вважала, що потрібно негайно прориватися до поляків (полковники Н. Никонів, О. Стефанів, А. Долуд), інша група (отамани Ю. Тютюнник та А. Гулий-Гуленко) радили не переходити р. Буг, доки армія не отримає відомостей з-за кордону, і в той час розпочати активні дії проти радянських частин. М. Омелянович-Павленко взяв курс на поради Ю. Тютюнника та Гулого-Гуленка і 12 березня армія УНР трьома колонами вирушила в район Умань – Гайсин – Христинівка [5, с. 115].

Протягом березня армія УНР під час рейду до Забужжя налагодила зв'язки майже з усіма отаманами Правобережжя, що були прихильні до справи відновлення незалежної української держави. Варто зазначити, що саме завдяки Першому Зимовому походу відбувся значний поштовх для підготовки майбутнього Всеукраїнського повстання. Штаб армії координував дії повстанців аж до завершення Зимового походу.

В кінці березня 1920 р. С. Петлюра надіслав через кур'єра наказ до командування армії УНР, в якому йшлося про те, що рух армії мав спрямовуватися у напрямку зосередження нових українських частин, тобто – по лінії польського фронту [6, с. 1].

28 квітня в Ольгополі відбулася нарада командуючих дивізіями з нагоди зустрічі з прем'єр-міністром І. Мазепою. На ній М. Омелянович-Павленко оголосив, що армія за п'ять місяців боротьби в тилу ворога має йти на з'єднання з рештою українського війська і знову розпочати боротьбу організованим фронтом [7, с. 369]. Про підписання польсько-українського договору командуванню армії УНР Зимового походу стало відомо саме в цей період. М. Омелянович-Павленко зазначив, що цей союз для український народу швидше за все буде неприємністю, але його потрібно використати в першу чергу для зміцнення української армії та збільшення її сил [5, с. 117].

4 травня армія УНР Зимового походу зробила останній прорив більшовицького фронту в районі Тульчин – Ямпіль, і 6 травня дві українські армії зустрілися в районі Ямполя щоб остаточно об'єднатися. На українсько-польський фронт вийшли Запорізька, Київська, Волинська дивізії й у ніч з 5 на 6 травня польські війська розпочали наступ по всьому фронту, це сприяло позитивному завершенню операції [8, с. 154]. У районі Балти до військ М. Омеляновича-Павленка приєдналися 800 вояків з УГА та кілька сотень повстанців. У середині травня збірна українська армія нараховувала біля 20 000 вояків при 37 гарматах [9, с. 319].

Після завершення Зимового походу, Рада Народних Міністрів УНР розробила законопроект нагородження учасників походу спеціальними відзнаками. Проекти статутів ордену “Визволення” та Залізного хреста “За Зимовий похід і бої (6 грудня 1919 р. – 6 травня 1920 р.)”, хоча й були вчасно розроблені, але продовжували залишатися у військовому міністерстві не врученими аж до осені 1920 року. С. Петлюра затвердив своїм підписом статuti ордену “Визволення” двох ступенів та ордену Залізного Хреста згідно наказу Головної команди Війська і Флоту УНР за 29 жовтня 1920 року. Сталося це у Кам'янці-Подільському, разом з відповідним наказом Головної Команди військ УНР. Статuti цих нагород з підписами С. Петлюри зберігаються у фондах Центрального державного архіву вищих органів влади України. Нагородження відбулося в кінці 1920 року, першими знаки ордену отримали генерал М. Омелянович-Павленко, генерал Ю. Тютюнник та командир 2-ї Волинської дивізії генерал Олександр Загородський, всього нагородили біля 3-4 000 вояків армії УНР [10, с. 319].

А Перший з'їзд Великої Ради Залізного Хреста, який відбувався у Калішському таборі на території Польщі, протягом 27-28 квітня 1921 року, вирішив нагородити орденем Залізного Хреста й С. Петлюру. Самі нагороди були виготовлені на початку 1921 року у Варшаві, а жовто-блакитні стрічки до них – у Львові. Орден Залізного хреста – це єдиний бойовий орден Армії УНР.

Дивізії армії УНР після завершення Першого Зимового походу були переформовані за зразком французької армії: 1-а Запорізька, 2-а Волинська, 3-я Залізна, 4-а Київська, 5-а Херсонська, 6-а Січова [11, с. 29]. Українська армія разом із Залізною дивізією увійшла до складу 6-ї польської армії генерала В. Івашкевича [12, с. 7-8]. Реорганізація пройшла швидко, українські війська 9 травня зайняли південну частину 6-ї польської армії (12-та, 13-та і 18-та піхотні дивізії). Боездатні 2 000 вояків зайняли 30 км фронту на лінії Ямпіль – Я'яснівка. Під час спільного польсько-українського параду, в кінці травня, зовнішній вигляд армії зовсім не нагадував регулярні частини. Одяг був дуже різноплановий і геть старий та обшарпаний, але своєю швидкістю і вправністю на показовій атаці українська армія справила позитивне враження на тих, хто приймав парад. У серпні 1920 року армія М. Омеляновича-Павленка отримала назву 7-ї Української армії. Антанта надала Польщі все необхідне для ведення радянсько-польської війни. Тільки французький уряд надіслав до польської армії 9 генералів, 29 полковників, 53 батальйонних командири, 195 капітанів, 435 поручників і підпоручників, а також 2120 молодших командирів [13, с. 231].

Армія УНР була збережена керівництвом УНР завдяки тому, що її відправили у Зимовий похід. Під час рейду перед армією стояли такі завдання – нищення живої сили противника, руйнування залізниць і складів, встановлення стійких зв'язків з українськими повстанцями та координування їх бойових дій, ведення пропаганди серед українського населення, чинення збройного опору до моменту, коли уряд проведе відповідну політичну роботу серед держав Антанти та надійде наказ від Головного отамана на Всеукраїнське

повстання. Саме армія Зимового походу, пройшовши біля трьох тисяч кілометрів за п'ять місяців партизанського рейду [14, арк. 3], стала ядром реорганізованої за новими організаційно-штатними формами армії УНР.

Л. Шанковський, оцінюючи успіх Першого Зимового походу, зазначав його колосальні революційні можливості [11, с. 253]. Адже в результаті походу були збережені кращі кадри Дієвої армії УНР, а також відновлена надія на вдале продовження боротьби українського народу за свою незалежність.

Про роль С. Петлюри на вплив та керування армією УНР в Зимовому поході існують цілком протилежні погляди. Одні дослідники вважають, що Перший Зимовий похід був не спланованою та організованою на державному рівні акцією, а небажанням підкорятися Головному отаману через неприйняття його орієнтації на Польщу [15, с. 332]. Вони наголошують на відірваності С. Петлюри від державного центру, від армії та іншої частини уряду [15, с. 337]. Інші навпаки, переконані, що С. Петлюра безпосередньо керував армією Зимового походу, і що для нього основним завданням стало «створення бази для розгортання та реорганізації Української Армії і збереження її основи – армії, що перебувала в Зимовому поході» [11, с. 236]. Докази безпосередньої участі С. Петлюри у керівництві Зимовим походом базуються головним чином на доповідях М. Омеляновича-Павленка Головному Отаману про останні бої армії [16, с. 146]. Референт Совенко В. у доповіді від 4 червня 1920 року про підсумки походу, зазначив, що слава за успішне завершення Зимовому поході належить і головному отаманові С. Петлюрі, який зумів відродити приспане століттями почуття і козацький дух народу. Ми вважаємо, що в такій доповіді вони просто не могли не зазначити велику роль командарма, адже так годилося робити за протоколом і етикетом, хоча насправді все могло бути й не так.

Якщо безпосередні учасники Зимового походу в ході бойових дій робили записи про відсутність підтримки проводу, то це щось має означати. І кому вірити – записам учасників походу, чи офіційним звітам після походу – от в чому питання. Ще одним аргументом, який має виступити в ролі доказу того, що С. Петлюра брав участь у керівництві Зимовим походом, є лист Головного отамана від 4 березня 1920 року до послів і голів дипломатичних місій, в якому він заперечував чутки про роз'єднаність влади та підкреслював свій тісний зв'язок з міністерством через прем'єр-міністра І. Мазепу і командувачем республіканськими військами отаманом М. Омеляновичем-Павленком [17, с. 208]. Директиви і вказівки до військового міністра В. Сальського містяться в листі С. Петлюри від 29 березня 1920 року, де він пропонував М. Омеляновичу-Павленку разом з армією наблизитися до району і прикрити лінію Могилів-Бар. Також, він сподівався, що армія УНР Зимового походу зможе втримати Вапнярку, хоча розумів, що це неможливо без постачання. Тому він того ж дня вислав кур'єра до Мацієвича з пропозицією приготуватися до можливого приближення відділів М. Омеляновича-Павленка до лінії Дністра (Ямпіль-Могилів) [17, с. 262].

Подібні факти наводять на думку, що Головний отаман після свого від'їзду на початку грудня до Варшави, дійсно не сподівався на те, що армія Зимового походу проведе успішну операцію та виконає головне завдання рейду – збереже ядро української армії для подальшої боротьби за незалежність української держави. Адже їй не тільки не надходило матеріальне постачання у вигляді зброї, амуніції та медикаментів, але й про головні політичні події – угоди з іншими державами чи інші важливі рішення керівного центру вони дізнавалися із запізненням і переважно з перехоплених документів ворога.

І це при тому, що паралельно із ходом Зимового походу, С. Петлюра займався в Польщі питанням реформування існуючих частин армії УНР разом з інтернованими в польських таборях вояків. Так в січні – березні 1920 р. тривала активна підготовка Генерального штабу щодо формування кадрових частин, які мали взяти участь у війні. Її формування і вишкіл проводилися в Бресті-Литовському (6-та Січова дивізія) і Кам'янці-Подільському (3-тя Залізна дивізія). Загалом їхня чисельність становила 12 000 чоловік піхоти, 900 чоловік кавалерії при 28 гарматах [18, с. 28].

26 березня у Військовій Секції у Варшаві на розширеній нараді (де брали участь генерал-поручник Зелінський, генерал-хорунжий Сінклер, полковники Дідковський, Отмарштайн та ін.), головував С. Петлюра, було піднято ряд питань, серед яких варто виділити тему про реформування вищого військового управління в армії УНР. Серед проектів винесених генералом Сінклером були такі як «Про Вищу Військову Раду», «Про Військове міністерство» та «Про головнокомандуючого дієвою армією УНР».

Одним із завдань було налагодження зв'язку з командуючим Зимовим походом М. Омеляновичем-Павленком. Тож можна зробити висновок, що в ході подій Головний отаман не тільки розуміє, що ця частина армії досить боєздатна, але й теж почав вірити в успіх військової кампанії армії УНР 1919-1920. Настільки, що пробував залучати військо Зимового походу до серйозних військових операцій на початку 1920 року. Інша справа, що сама армія під час свого походу мала враження відірваності від власного політичного центру.

Частина війська, що не взяла участь в Зимовому поході, залишилася в Кам'янці-Подільському, що на той час був тимчасовою столицею УНР. 17 листопада 1919 р. на прохання уряду Директорії до міста увійшли військові частини польських легіонерів для охорони більшості державних установ і військового майна УНР. Біля 8 000 вояків армії УНР були інтерновані до Польщі і розміщені в таборах у Луцьку, Ланцуті, Перемишлі, решта була відправлена до Львівських в'язниць [19, с. 290-292]. У Кам'янці-Подільському лишилася невелика частина українських військ, які були обмежені в своїх правах. Як відомо, Більша частина вояків Корпусу Січових Стрільців склали зброю і не брали участі у веденні партизанських дій. Їх арештували та відправили до таборів полонених [19, с. 295].

Меморандум Української республіканської партії до Головного Отамана від 13 грудня 1919 року містив констатацію про відсутність війська, там зазначалося, що воно частинами перейшло до Денікіна, більшовиків,

поляків та повстанців. Такі дані свідчать про загальну роздробленість і не зорієнтованість в політичних колах тогочасного українського суспільства, а це в свою чергу змальовує тодішній стан всього українського населення.

Варто ще раз зазначити, що під час Зимового походу велика увага приділялась просвітній, видавничій та агітаційній роботі в містах і селах. Адже це було одне з головних завдань всього походу. В інформаційно-агітаційну роботу серед українського населення були включені фактично всі учасники Зимового походу. В першу чергу нею займалися політичні референти, що були призначені ще перед початком походу. Вони організовували громадські зібрання, де поширювали інформацію про діяльність Армії УНР в Зимовому поході та новини про загальнополітичну ситуацію в контексті революційних подій. Також агітаційну роботу серед населення проводили і рядові козаки зі старшинами, які закликали до боротьби за свою землю в місцях великого скупчення людей – на базарах чи майданах, або ж і просто на подвір'ях чи у господарях [4, с. 269].

Відозви, надруковані та поширені армією УНР у Зимовому поході охоплювали всі можливі типи аудиторії, яка могла б бути корисною у справі відстоювання української незалежності. Звертаючись і до селян, і до інтелігенції, і навіть до вояків з білогвардійського табору, армія УНР закликала їх всіх до боротьби з більшовиками. Ці відозви потрапляли також і до повстанських організацій, а ті в свою чергу передруковували їх та поширювали по всій території України, що допомогло організації повстань [1, с. XXXV]. Штаб армії на чолі з підполковником П. Долудом фактично став “координаційним центром” повстанського руху. Були налагоджені зв'язки з повстанською “Холодноярською республікою” та з отаманами Київщини, Херсонщини, Полтавщини та Катеринославщини. На Єлисаветградщині до складу армії УНР увійшло повстанське угруповання отамана А. Гулого-Гуленка.

У Зимовому поході не було й мови про ведення регулярного військового вишколу, адже армія перейшла до партизанських умов боротьби. А одним із першорядних завдань армії було піднесення морального духу солдатів [20, с. 151]. Вперше за історію існування збройних сил УНР була звернена серйозна увага на створення інституту військового капеланства. В армії УНР Зимового походу був єдиний священик, який супроводжував військо – отець П. Пашевський. М. Омелянович-Павленко називав його правдивим порадиником і духовним отцем для всього війська. У 1920 р. С. Петлюра видав наказ про створення Уряду військового українського духовенства на чолі з О. Пашевським. Але на відміну від УГА, в армії УНР військове капеланство не відіграло важливої ролі. Соціалістичні партії, які були при владі, негативно ставилися до релігії загалом. В. Винниченко критикував ідею організації молебнів у армії і не підтримував С. Петлюру в його намірах організувати військове капеланство в армії УНР [20, с. 153-154].

У цілому маршрут армії Зимового походу простягнувся територіями сучасних Житомирської – Романівський, Любарський, Чуднівський райони; Київської – Тетіївський район, Черкаської та

Кіровоградської областей – охоплені були майже всі райони областей; Миколаївської – Врадівський, Доманський, Вознесенський, Сланецький, Новобугський, Казанський райони; Одеської – Миколаївський, Любашівський, Ананіївський, Балтський райони; Вінницької – Хмільницький, Калинівський, Козятинський, Липовецький, Погребищенський, Оратівський станом на 1919 р., та Чечельницький, Бершадський, Тростянецький, Кридопільський, Томашівський, Ямпільський, Тульчинський та Піщанський райони в 1920 р.)

Перший Зимовий похід армії УНР є унікальною військовою операцією в історії України. Притиснута більшовицькими військами до західного кордону України, знекровлена 8-тисячна армія УНР опинилася в безвихідному становищі, на межі повного інтернування до Польської республіки. Але завдяки незламному бойовому духу українських вояків, що сприяв успіху цієї сміливої, але вкрай ризикованої операції армії УНР проти двох потужних армій – більшовицької та білогвардійської, за спиною якої стояла вся Європа. Протягом п'яти місяців походу, армія УНР перебувала у центрі революційних подій [15, с. 274]. За цей час їй вдалося ініціювати на території українських земель таку ситуацію, в результаті якої існували цілком реальні можливості завершити національно-визвольну революцію успішно, на користь українського народу [11, с. 229]. Адже якби під час Зимового походу вдалося об'єднати два українські війська – УГА та армію УНР, то вони утворивши б спільний фронт проти більшовиків, та змогли б перемогти у цій війні.

Список використаних джерел

1. Доценко О. Зимовий похід (6.XII.1919 – 6.VI.1920). – Варшава, 1932. – 240с.
2. Тютюнник Ю. Зимовий похід (1919-1920рр.). – Львів, 2004. – 191 с.
3. Удовиченко О. Україна у війні за державність. – Київ, 1995р. – 206с.
4. Омелянович-Павленко М. Спогади командарма (1917-1920). – Київ, 2007. – 607 с.
5. Образцов С. Військова та громадсько-політична діяльність М. Омеляновича-Павленка (1878-1952 рр.) : дис. ... канд. іст. наук. – К., 2010. – 221 с.
6. Українсько-московська війна в документах (оперативні документи штабу армії Української Народної Республіки). – Ч. I. – Варшава, 1933. – 401 с.
7. Мазепа І. Україна в бурі й огні революції 1917-1921. – Київ, 2003. – 608 с.
8. Какурин Н. Гражданская война в России: Война с белополяками.–СПб, 2002. – 730 с.
9. Савченко В. Двенадцатьвойн за Украину. – Харьков, 2005. – 415 с.
10. Остання столиця УНР. М. Кам'янець-Подільський [Електронний ресурс]: Орден Визволення і Залізний хрест “За Зимовий похід і бої”. – 2013– Режим доступу: <http://www.kp-os.com.ua/fakti/54-orden-vizvolennja-i-zaliznij-hrest-qza-zimovij-pohid-i-bojiq> (дата звернення: 20.05.2015). - Назва з екрану.
11. Шанковський Л. Українська армія в боротьбі за державність. – Мюнхен, 1958. – 317 с.
12. Українсько-московська війна 1920 року в документах. – Варшава, 1933. – Ч. I: Оперативні документи штабу армії Української Народної Республіки. – 401 с.
13. Гуриянов П. Червоноукраинское государство Украины в борьбе с иностранной интервенцией и внутренней контрреволюцией (январь 1918-ноябрь 1920) : дис. ... канд. ист. наук : К., 1964. – 316 с.
14. Галузевий державний архівСлужби зовнішньої розвідкиУкраїни. - Ф. 11012. - Т. 32. – блокнот 1, Арк. 3

15. Литвин С. Суд історії: Симон Петлюра і петлюріана. – Київ, 2001. – 640 с.

16. Мина Ж. Збройні Сили Директорії УНР та їх боротьба за державну незалежність України (листопад 1918 р. – листопад 1920 р.) : дис. ... канд. іст. наук. – Л., 2008. – 210 с.

17. Симон Петлюра. Статті. – Київ, 1993. – 341 с.

18. Гудь Б. Нелегка дорога до порозуміння. До питання генези українсько-польського військового політичного співробітництва 1917-1921 рр. – Львів, 1997. – 67 с.

19. Рудь М. С. Армія Української Народної Республіки напередодні і початковому етапі польсько-радянської війни (грудень 1919 – травень 1920 рр.) // Вісник НУ “Львівська політехніка”. – 2007. – с. 293-300

20. Кривизюк Л.П. Вишкіл та виховна робота в українських військах періоду визвольних змагань : дис. ... канд. іст. наук. – Л., 2001. – 196 с.

References

1. Dotsenko O. Zymoviyopokhid (6.XII.1919 – 6.VI.1920). – Varshava, 1932. – 240s.

2. Tiutiunyk Yu. Zymoviyopokhid (1919-1920rr.). – Lviv, 2004. – 191s.

3. Udovychenko O. Ukraina u viinizaderzhavnist. – Kyiv, 1995r. – 206s.

4. Omelianovych-Pavlenko M. Spohadykomandarma (1917-1920). – Kyiv, 2007. – 607 s.

5. Obraztsov S. Viiskova ta hromadsko-politychnadiialnist M. Omelianovycha-Pavlenka (1878-1952 rr.) : dys. ... kand. ist. nauk. – K., 2010. – 221 s.

6. Ukrainsko-moskovskaviina v dokumentakh (operativni dokumenty shtabuarmii Ukrainskoi Narodnoi Respubliki). – Ch. I. – Varshava, 1933. – 401 s.

7. Mazepa I. Ukraina v buri y ohnrevoliutsii 1917-1921. – Kyiv, 2003. – 608 s.

8. Kakuryan N. Hrazhdanskaiavoina v Rossyy: Voina s bilopoliakamy. – SPb, 2002. – 730 s.

9. Savchenko V. Dvenadtsatvoivoina Ukrainy. – Kharkov, 2005. – 415 s.

10. Ostanniastolytsia UNR. M. Kamianets-Podilskyi [Elektronnyiresurs]: OrdenVyzvolennia i Zaliznykhrest “Za Zymoviyopokhidiboiv”. – 2013– Rezhymdostupu: <http://www.kp-os.com.ua/fakti/54-orden-vizvolennja-i-zaloznij-hrest-qza-zimovij-pohid-i-bojiq> (data zvernennia: 20.05.2015). – Nazva z ekranu.

11. Shankovskiy L. Ukrainskaarmia v borotbizaderzhavnist. – Miunkhen, 1958. – 317 s.

12. Ukrainsko-moskovskaviina 1920 roku v dokumentakh. – Varshava, 1933. – Ch. 1: Operativni dokumenty shtabuarmii Ukrainskoi Narodnoi Respubliki. – 401 s.

13. Hurianov P. Chervonnoekazachestvo Ukrainy v borbe s ynostrannoiynterventsyei y vnutrenneikontrevoliutsyei (yanvar 1918-noiabr 1920) : dys. ... kand. ist. nauk : K., 1964. – 316 s.

14. Haluzevyyi derzhavnyiarkhiv Sluzhbyzovnishnoirozvidky Ukrainy. – F. 11012. – T. 32. – bloknot 1, Ark. 3

15. Lytvyn S. Sudistorii: Symon Petliura i Petliuriana. – Kyiv, 2001. – 640 s.

16. Мина Ж. Збройні Сили Директорії УНР та їх боротьба за державну незалежність України (листопад 1918 р. – листопад 1920 р.) : дис. ... канд. іст. наук. – Л., 2008. – 210 с.

17. Симон Петлюра. Статті. – Київ, 1993. – 341 с.

18. Гудь Б. Нелегка дорога до порозуміння. До питання генези українсько-польського військового політичного співробітництва 1917-1921 рр. – Львів, 1997. – 67 с.

19. Рудь М. С. Армія Української Народної Республіки напередодні і початковому етапі польсько-радянської війни (грудень 1919 – травень 1920 рр.) // Вісник НУ “Львівська політехніка”. – 2007. – с. 293-300

20. Кривизюк Л.П. Вишкіл та виховна робота в українських військах періоду визвольних змагань : дис. ... канд. іст. наук. – Л., 2001. – 196 с.

Shvydchenko T. M., *bread-winner of department of old and new history of Ukraine, historical faculty, Kyiv national university the name of Taras Shevchenko (Ukraine, Kyiv), Shvydchenko t@ukr.net*

The value of the First Winter campaign of the UNR army of 1919-1920

The article describes the main stages of the completion of the First Winter campaign of the army of the Ukrainian People's Republic and analyzes it in the context of the national - liberation struggle of 1917-1921 years.

Keywords: *the First Winter campaign, the army of the Ukrainian People's Republic, Ukrainian Galician Army, Voluntary Army, the Ukrainian Revolution 1917-1921.*

Швидченко Т. Н., *соискатель кафедры древней и новой истории Украины, исторического факультета, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко (Украина, Киев), Shvydchenko t@ukr.net*

Значение Первого Зимнего похода армии УНР 1919-1920 гг.

В статье рассмотрены основные этапы завершения Первого Зимнего похода армии Украинской Народной Республики и проанализированы его значение в контексте национально - освободительной борьбы 1917-1921 годов.

Ключевые слова: *Первый Зимний поход, армия Украинской Народной Республики, Украинская Галицкая Армия, Добровольческая армия, украинская революция 1917-1921.*

* * *

УДК 94(47+438)“1917”

Рацілевич А. П.

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України, Житомирський
державний університет ім. Івана Франка
(Україна, Житомир), andrii.racilewicz@gmail.com*

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ ПОЛЯКІВ ЖИТОМИРА 1917 Р.

Досліджується громадсько-політична діяльність поляків Житомира у період розгортання революційних перетворень 1917 року. Висвітлюється формування польських політичних та громадських організацій, їх представництво в органах міської влади. Показано прояви політичної активності місцевих поляків, їх участь у муніципальних виборах та до Установчих зборів, форми й методи захисту національних інтересів. Підкреслено, що для поляків дотримання національної згуртованості дало можливість широкої суспільно-політичної діяльності та утвердження польських культурних впливів у місті.

Ключові слова: *поляки, громадські організації, суспільно-політична діяльність, Волинь.*

Демократичні зміни у процесі революції 1917 р. дозволили національним громадам Наддніпрянської України розгорнути активну суспільно-політичну діяльність. Громадсько-політична репрезентація поляків адміністративного центру Волині – Житомира викликає значний інтерес з огляду їх місця і ролі у політичному, громадському та культурному житті міста. Становивши одну з численних етнічних спільнот міста, поляки, за низки чинників революційної доби демонстрували ставлення до державотворчої практики Центральної Ради. Дослідження громадсько-політичного життя польської спільноти Житомира привертало увагу дослідників у контексті діяльності поляків Наддніпрянської України в загальноукраїнських політичних процесах, а також соціально-економічному становищу польських землевласників.

Розвиток та взаємодія основних ключових польського суспільного життя Житомира – політичних партій та громадських організацій, на підставі залучення значної кількості джерел, досліджувались М. Потапенком у контексті діяльності польських інституцій Наддніпрянської України [1; 2; 3]. Здійснений О. Білобровець огляд польських громадських організацій 1917 р. ознайомлює лише з програмною діяльністю та вибраними явищами суспільної активності [4]. Програмові засади діяльності польських організацій та товариств відображають справи фонду Р-405 Державного архіву Житомирської області [5; 6].